

A csehszlovák postaigazgatás igyekezett megismerkedni a megszállt területtel, ennek hagyta nyomát a kassai területi biztos, aki a magyar igazgatás alatt is működhetett főfelügyelőként. Az új hatalom postai megbízottja május 18-án megjelent Aggtelek postahivatalában és azt a csehszlovák állam birtokába vette. E tényt a hivatal szemlékönyvébe a megszállók nyelvén be is jegyezte. Hiteles fordítása:

„1919. Csehszlovák Köztársaság. A IV. osztályú postahivatalt – távíró és távbeszélő nélkül – a Csehszlovák Köztársaság igazgatásába május 18-án délelőtt 9 órakor átvettem. A hivatal Pelsőctől 18 kilométerre fekszik. Jósavafővel gyalogos posta küldőnccel van összeköttetésben, amely Aggtelektől 5 km-re fekszik. Ezt a járatot a postamesternő saját átalányából tartja fenn. A lakosság kb. 550 lélek mind magyar. A megállapított pénztári készlet 7,11, bélyegben 64,13 értékben. A postamesternő özv. Kada Istvánné, szül. Szabó Izabella, magyar 47 éves, 5 évi szolgálati évvel, a fogadalmat nem tette le, a szlovák nyelvet nem bírja, csak németül tud. Mivel elegendő csehszlovák személyzet nem áll rendelkezésemre a postamesternőt egyenlőre meghagytam, de amint pótlás lesz, a hivatalt csehszlovák hivatalvezető veszi át.

1919. május 18.

Szarthóry Kelemen
postafőfelügyelő”

A csehszlovákok véglegesnek tartott uralmának a Tanácsköztársaság hadseregének május 20-án megindult ún. északi hadjárata vetett véget. E harcokban részt vett a budapesti postásokból összeállított zászlóalj három százada és – ahogy a helyi sajtó hírül adta –, nagyszerű lendülettel és bámulatos energiával a postások szállták meg először az Avas meredek oldalát. Az újság szerint csendben, a legnagyobb fegyelmeltséggel vonultak be Miskolcra a MÁV gépgyári munkások, a hajógyáriak csapata, a budapesti postás zászlóalj katonái dr. Gerlei titkár parancsnok vezetésével, a MÉMOSZ zászlóalj és a 32. vörös vasas ezred. Két nap múlva az egyesített cseh–román intervenciók ellentámadása zömében az Onga és környékén védelemre elhelyezkedett postások 2. százada ellen irányult és súlyos veszteséget okozott soraikban.

A térségben hősi halált halt postás-vasutas katonák tömegsírja felett Ongán, Felsőzsolcán és Gesztelyben a kegyelet emlékművet állított.

Kamody Miklós

II. világháborús frontesemények és következményei

Mesztegyő községben és környékén II.¹

Az utolsó német támadás és a mindent elsöprő ellentámadás

Március 3-án Ottó Wöhler gyalogsági tábornok a Dél Hadseregsoport főparancsnoka közli de Angelisszal, a 2. páncélos hadsereg bevetési tervét a „tavasz ébredése” fedőnevű hadműveleti tervben. A támadásban mindkét hadtestnek részt kell vennie, Nagybjajomnál át kell törni a szovjet állásokat, és az áttörés északra és délre történő kiszélesítése után először Kaposvárra kell előnyomulni. „A támadás során egy támadócsoporttal Pécs, egy másikkal Dombóvár irányába kell megindulni és a 6. páncélos hadsereg jobbszárnyával összeköttetést létrehozni. A hadsereg feladata ezután a 6. páncélos hadsereg erőinek felhasználásával délre fordulni a Drávának.”² Az utak állapota a változékony csapadékos időjárás miatt sokat romlott. Március 2-án eső, 3-án és 4-én eső és hó esett. Az olvadás és a havazás annyira

¹ A tanulmány első részét előző számunkban közöltük (Szerk.)

² Borus József: Hadszintér Somogy földjén. In: Somogy Megye Múltjából. Somogy Megyei Levéltár. Kaposvár, 1970.

elrontotta az út- és talajviszonyokat, hogy a „tavasz ébredéséhez” a németek csapataikat csak jelentős késéssel tudták a készenléti állásokba vinni.

Végül is a 2. páncélos hadsereg március 6-án hajnali 4 órakor megindította támadását mindkét hadtestével. A XII. hegyihadtest 118. vadászhadosztálya 9. zászlóalja a Szenyértől délkeletre elterülő védelmi vonalból kiindulva a kora reggeli órákban a vasútvonalat átlépve mintegy 2 km-re nyomult be Mesztegynyőtől délkeletre lévő erdőbe. A 9. zászlóalj 19 db páncéltörő ágyúval, 9 db rohamlöveggel és 9 könnyű ágyúsüteggel harcolt. A szembenálló szovjet 73. lövészhadosztály 211. lövészezrede ötórás harc után, miközben a szovjet 153/8. ágyúsüteg két német rohamlöveget kilőtt, harcolva visszavonult, és a németek elfoglalták Sötétkerék és Csikotapusztákat. A tartalékból előrevont 214. lövészezred állította meg csak őket Csikotapusztától északra. Az esti órákban mindkét fél védelembe ment át.³

A hadműveleti napló felsorolja a terep nehézségeit is. Az erdő elég mély talajú, sok helyen vízenyős, mocsaras. Ugyanekkor támadtak a németek Nagybjomnál és ettől északra is. Itt elég erősen kiépített védelmi állás várta őket: az állások előtti területet elaknásították a szovjetek. A német támadás azonban meglepetésszerű volt és 1–2 km-re visszavetette a fő ellenállási vonalról a szovjeteket. A németek nem voltak elégedettek az eredménnyel, és átcsoportosításokat szerveztek. Ez általában jellemző volt a németek somgyi harcaira: ha elakadtak valahol, egy másik frontszakaszra vitték, lehetőleg éjszaka a csapatokat és ott próbálkoztak. Sikerült a XCI. német hadtestnek az áttörés a Dráván Donji Miholjacnál és Valpovonál és mindkét helyen hidfőt létesítettek.⁴

Általában 2–3 km-t tudtak előremenni, heves harcok közepette. Ezen a napon Nagybjomtól északra levő erdőségekben, valamint Mesztegynyőnél és Kéthelynél zászlóaljnyi szovjet erők támadtak. A német csapatok viszont a Nagybjomtól délre levő Kaposvárra vezető útvonalat akarták elfoglalni, de a szívós szovjet ellenállás miatt ez nem sikerült nekik. A németeknek komoly lőszerhiányuk volt, erre már a támadás előtt is felhívták a figyelmet.

Von Nostitz március 8-án ismét jelentette a Dél Hadseregcsoportnak „A szilárd ellenséges állásrendszer elleni lőszerfelhasználás mellett a hadsereg csak két napig tudott harcolni. A támadás kezdete óta harci erejének 1-ét veszítette el.”⁵

Március 9-én az esti órákban a németek elfoglalták a kaposvári országutat Nagybjomtól délre, de a tankokkal támogatott szovjet ellenlökés visszalökte őket. Március 10-én Nagybjomnál, Kiskorpádnál, Szabásnál és Nagykorpádnál folytak heves harcok.

A támadás kezdeti sikerei a Dél Hadseregcsoport főhadiszállásán bizakodó hangulatot eredményeztek. Vitát folytattak arról, hogy dél felé támadjanak-e, hogy elérjék a XCI. hadtestet Pécsnél vagy északon a Balaton felé fordulva a lovashadtesttel keressék a kapcsolatot, amely Fehérvártól támad a Sió csatorna irányába. A végrehajtásban azonban az 57. szovjet és az I. bolgár hadseregnek is volt beleszólása, ezek Nagykorpádnál erős elhárító vonalat építettek ki amin a további német előrenyomulás fennakadt. A szovjet és bolgár csapatok megerősödött ellenállása következtében a Dél Hadseregcsoport belátta, hogy nincs értelme itt a támadást tovább erőltetni, mert az erők értelmetlenül elhasználnának, és parancsot adott a 2. páncélos hadseregnek, hogy itt szüntesse be a harcot és Nagybjomtól északra indítson támadást. E támadásnak is az volt a célja, hogy kelet felé kapcsolatot keressen a lovashadtesttel.

Március 11-én 23 óra 40 perckor von Nostitz közli a Dél Hadseregcsoport I. vezérkari tisztjével, hogy „a 2. páncélos hadsereg Mesztegynyő térségéből indítandó támadásra gondol. Ott azonban a talaj mocsaras, és az ellenség valószínűleg túlságosan erős. Ha meg északabbról akar indulni, úgy március 15-énél korábbi időpont nem jöhet szóba, mivel ma éjszaka még a régi helyen kell harcolni, ezért az átcsoportosítást csak a következő éjjel tudják megkezdeni.”⁶

Március 12-én 0,10 órakor de Angelis telefonon jelenti Wöhlernek:

³ Veress D. Csaba: A Dunántúl hadi krónikája 1944–1945. Zrínyi Katonai Kiadó. Bp. 1984.

⁴ Borus József: i.m. 248. old.

⁵ Borus József: i.m. 250. old.

⁶ Borus József: i.m. 252. old.

„Megítélésem szerint Mesztegyőnél szükség esetén 13-án tudnánk támadni. Ott azonban a terep az ellenfélnek kedvez, és a szovjet csapatok máris fokozott készenlétben vannak. Ezért az javasolom, hogy csak 15-én támadjunk, de északabbra. Erre az időre szükség van, mert a csapatmozdulatokat éjjel kell végrehajtani, és üzemanyagot is meg akarok takarítani. A támadást a meglepetés miatt korán reggel akarom kezdeni. 0,30 órakor azonban von Grolman hívja von Nostitzot és kijelenti: „Az időpont elfogadhatatlan. Ha az átcsoportosításra négy nap szükséges, az ellenfélnek is ennyi ideje van észrevenni és megtenni az ellenintézkedéseket. Miért nem kezdenek támadást Marcaliból, amit már a „jégtörő” hadműveletnél javasolt a hadsereg? A támadást hajnalban vagy még éjjel kell megkezdeni, mert a mostani tapasztalat szerint ez a legkedvezőbb időpont. A hadsereg holnap reggel jelentse az új támadó hadművelet időpontját és tervét főbb vonásokban.”⁷

Március 12-én a 2. páncélos hadsereg azt tervezi, hogy átmenetileg védelembe helyezkedik és a XXII. hegyihadtest szakaszán az I. népi-hegyihadosztállal és a 16. SS páncélgránátos-hadosztállal keleti irányban indít áttörő támadást. Egész nap csend van a somogyi frontokon.

Március 12-én éjszaka a 3. és 4. lovashadtest egységei átkeltek a Sió csatornán, és a Dél Hadseregcsoport vezérkara azt tervezi, hogy a XXII. hegyihadtest sávjából kelet felé indítandó támadás során mielőbb találkozzanak a lovashadtesttel.

A Marcali-Kéthely térségéből indítandó támadásra a javaslatot von Nostitz március 12-én 7 óra 30 perckor tette meg von Grolmannak, aki ezt elfogadta.⁸ A támadásban a 16. SS páncélgránátos- és az I. népi-hegyihadosztályon kívül a XXII. hegyihadtest tűzparancsnokának alárendelt csapatok is részt vesznek. 7 óra 50 perckor Wöhler közli de Angelissel, hogy egyetért a javaslattal. Közben a Dél Hadseregcsoportnál és a 2. páncélos hadseregnél folytak a haditervek egyeztetései: kiket lehet bevetni, hogyan szervezzék meg a harcot. Március 13-én csendes a front a 2. páncélos hadsereg folytatja az átcsoportosításokat.

Március 14-én a XXII. hegyihadtest és a szembenálló szovjet 6. gárdalövészhadtest sávjában reggel 9 órakor megindult a 16. SS Reichsführer páncélgránátos- és az I. hegyihadosztály támadása. A SS-ek Marcali déli részétől a Libickozma felé vezető (Kopári) út mentén támadtak, ettől északra pedig az I. hegyihadosztály. A szovjetek elaknásították az előttük levő terepszakaszt, és először ezt kellett hatástalanítani.

Az SS-eknek sikerült Csömend déli részét megközelíteni kb. 1,5 km távolságra nyugati irányból. Az I. hegyihadosztály északabbra támadó egyik csoportja a terepen elakadt az erős ellenséges tűzben, a másik csoport a kéthelyi vasútállomástól keletre levő erdőből kiindulva átkelt a csatornán, és Tószentpál északi szélét 1,5 km-re megközelítette. Ezt követően a német hadvezetés nem támadott tovább ezen az arcvonalon, mert a 92. motorizált dandárt kénytelenek voltak átcsoportosítani a Balck seregcsoporthoz (a Balaton északi partjára) a Velenceitől északra érzékelt szovjet csapatmozgások és várható támadás miatt.

Március 15-én a LXVIII. hadtest sávjában felderítő és rohamosztatok tevékenykednek. A XXII. hegyihadtestnél a 16. SS páncélgránátos-hadosztály elfoglalja Boronkát és a falutól keletre fekvő erdőt, majd a magyar csendőrszázlójjal együtt a Marcali-Gomba téréseben levő állásokat.⁹

Szemtanúk mesélték, hogy a szovjet propagandakocsi a frontvonalból hangszóróval játszották a csendőröknek a „Már én többet, már én többet zsandár káplár nem leszek / Kalapomba, kalapomba kakastollat nem teszek” című nótát. A csendőrök a kocsi feltételezett irányában lőttek válaszul.¹⁰

A délutáni órákban a szovjet 6. gárda-lövészhadtest visszavetette a csömendi erdőt. A szovjetek éjszaka is folytatták a hadműveletet, a 16. SS páncélgránátos-hadosztályt négyszer támadták. A SS-ek este 8 órára átcsoportosítással elfoglalták Tószentpált.¹¹

⁷ Borus József: i.m. 252. old.

⁸ Borus József: i.m. 254. old.

⁹ Borus József: i.m. 255. old.

¹⁰ Horváth Gyula visszaemlékezése

¹¹ Borus József: i.m. 255. old.

Bekapcsolódott a harcokba a 2. német páncélos hadsereg páncélvonata is. Ez Nagykanizsáról érkezett és a Balatonszentgyörgy-Somogyszob vasútvonalon a német kézen lévő szakaszon mozgott. Hetente többször is megjelent. A szerelvényhez kapcsoltak a vonat középső része előtt két db pórekocsit, ezekre betonelemeket raktak és gépágyúval szerelték fel. Középen volt a páncélozott vonategység légelhárító-ágyúkkal és villamosgéppuskákkal. A hátul húzott pórekocsin pedig páncélost szállított, amely mozgatható létrákon le tudott szállni a vasúti kocsiról és támadni lehetett vele.¹²

Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a német hadvezetés egyik fronton sem tudja elérni a kitűzött célt. A 2. páncélos hadseregnél az volt a kérdés, hogy milyen irányban és milyen erőkkel folytassák a támadást. Ez összefügg azzal is, hogy a Délkelet főparancsnokság erői milyen eredményesen harcolnak. Egyelőre nem született döntés és a harcok tovább folytak.

Március 15-én 23 óra 30 perckor kérdezte von Nostitz von Grolmantól, hogy mi a feladat a továbbiakban? Válasz: „Egyelőre folytatni kell a harcot és le kell kötni az 57. szovjet hadsereg erőt.”

Március 16-án a német XXII. hegyihadtest jobbszárnya tovább folytatta támadását. Az I. népi-hegyihadosztály 98. hegyiezrede és a 191. rohamlövészandár részei 16-án délután elfoglalták Csömentet, de az esti órákban az ellenlökést végrehajtó szovjet csapatok két lövészszázlójára és 25 db páncélosa a község keleti felét visszafoglalta.

Von Nostitz 17 óra 30 perckor eligazítást kért a további támadási iránnyal kapcsolatban. „A hadsereg mindenestre hídfőt akar létesíteni Csömenttől keletre. Ha lenne még egy hadosztálya a támadás előkészítésére és az elnyúlt támadószárnyak fedezésére, akkor gondolhat a támadás folytatására keletnek. Ha azonban nem kap további erőt és a lovashadtest sem közeledik szemközti, akkor a támadás elakad.” Von Grolman válasza: „A hadseregnek erőt kell lekötnie.” Von Nostitz erre azt javasolja, hogy ne keleten, hanem délen támadjanak tovább Mesztegnyőnél. Ily módon ott előrenyomják az arcvonalat, amely rövidebb lesz, míg keleten meghosszabbodik. 13 óra 50 perckor megjött az ígért válasz Guderiantól.

A 3. Ukrán Frontnak a Velencei-tónál indított támadása miatt a németeknek csapatokat kell odairányítani. Ebből következően akarták kivonni a 16. SS páncélgránátos-hadosztályt a 2. páncélos hadseregtől. 21 óra 15 perckor von Nostitz parancsot kapott, hogy készítse elő a 16. SS páncélgránátos-hadosztály kivonását, továbbá az átmenetelt tartós védelembe. 2 óra 40 perckor Götz Bennecke ezredes közli a Dél Hadseregsoporttal Hitler döntését, hogy a 16. SS páncélgránátos-hadosztályt a 2. páncélos hadseregnél kell hagyni.¹³

Március 17-én a XXII. hegyihadtest vonalán már előző este 19 óra 5 perckor elérték Csöment keleti szélét, és sértetlen állapotban birtokba vették a hidat. Steyer vezérőrnagy csoportja a 6. SS rendőrezred egy része és a magyar csendőrszázlój eléri a bizei malomtól északkeletre fekvő erdő déli részét. A 16. SS. páncélgránátos-hadosztály hajnali 4 órakor támadást indított délnek, délkeletnek és elérte a Csömenttől 2,5 km-re délre levő vonalat a délnyugatra 3 km-re levő tanya és útkereszteződés között. Azonban a támadásuk a Malomárkon való áttörés és a hídfő kialakítás után Niklánál elakad a szovjetek tűzérégi zárótüze miatt.

Miután a keleti irányú német támadást az 57. szovjet hadsereg csapatai megállítják, a németek dél felé próbálkoznak. Céljuk Mesztegnyőnél levő szovjet csapatok megsemmisítése, az arcvonal nyugatra levő ívének kiegyenesítése. A Csöment-Kelevíz vonalon álló 16. SS páncélgránátos-hadosztály délkeleti irányba akart előretörni, hogy a mesztegnyői kiszögellésnél levő orosz csapatoknak a hátába kerüljön. A német csapatok 19 órára elérték a Mesztegnyőtől északkeletre 4 km-re húzódó győtai erdő szélét, de itt a további előrenyomulásuk a szovjetek aknamezőin és erős ellentámadásuk miatt elakadt.

Közben a Dél Hadseregsoport továbbra is szeretné elvinni a 2. páncélos hadseregtől a 16. SS páncélgránátos-hadosztályt. Az a véleménye, hogy luxus itt harcolni a katonáknak, mert ez egy mellékhadszíntér, és a Velencei-tó körüli harcokban ezekre az alakulatokra nagyobb szük-

¹² Horváth Gyula visszaemlékezése

¹³ Borus József: i.m. 256. old.

ség lenne. Hitler továbbra sem engedélyezte a 16. SS páncélgránátos-hadosztály elvételét a 2. páncélos hadseregtől, mert féltette a zalai olajmezőt.

A Balck seregcsoportnak is nagy szüksége lenne erősítésre. Ha a 2. páncélos hadseregtől akármelyik alakulatot is elszállítják, akkor a hadseregnek a támadást fel kell függeszteni. Von Grolman szerint azért sem kell erőltetni a 2. páncélos hadsereg támadását, mert az összhelyzetet nem befolyásolja. Guderian vezérezredesnek is ez a véleménye.¹⁴

Március 18-án a XXII. hegyihadtestnél a 16. SS páncélgránátos-hadosztály tovább folytatta az előrenyomulást Libickozma és Mesztegnyő között. A támadó német csapatok ellen harcokból bevetésével intéztek ellentámadást a szovjetek. Csömend délkeleti részét is támadták, de ezt a németek visszaverték. Von Nostitz március 18-án 9 óra 55 perckor jelentette von Grolmannnak a harcok állását Mesztegnyő-Libickozma között. Von Grolman megparancsolta a 16. SS páncélgránátos- vagy az I. népi-hegyihadosztály kivonását. 17 óra 15 perckor Krebs tábornok közölte von Grolmannal, hogy Hitler akarata szerint a 2. páncélos hadsereget nem szabad gyengíteni. 18 óra 20 perckor Götz Bennecke ezredes tudatta von Grolmannal, hogy Hitler megtiltotta az I. népi-hegyihadosztály kivonását vagy a 2. páncélos hadsereg bármilyen gyengítését.

Március 19-én a XXII. hegyihadtest szakaszán folytatódik a harc. A 71. német gyalogosztály elfoglalta a szívíósan védekező szovjet csapatokkal szemben Mesztegnyőtől 2 km-re észak-keletre levő Hosszúvíz falut, és megközelítette a mesztegnyői vasútállomást. Ugyanekkor a 16. SS páncélgránátos-hadosztály a Kopári (Libickozmára vezető) úttól északra kiszorította az oda még az éjszaka folyamán betört szovjet erőket és megközelítette a Kopári utat. Ugyanekkor a Kelevíztől keletre levő erdőben 2 db harckocsival harcoló szovjet erő még az esti órákban is tartotta magát.

Március 20-án a harcokba bekapcsolódott a LXVIII. német hadtest is Mesztegnyő térségében. A 750. német vadászrezdred egyik megerősített zászlóalja dél felől Böhönye irányából támadt a vasút mentén, és a délelőtti órákban elérte a falu déli részét. Egy másik német zászlóalj rohamosztaga a Szenyér-Mesztegnyő út mentén összeköttetést létesít a 71. német gyaloghadosztállyal.¹⁵ A falut a XXII. hegyihadtest 71. gyaloghadosztálya foglalta el arc-támadással a déli órákban.¹⁶ Ezután a Mesztegnyő-Libickozma úttól délre, keletnek és délkeletnek fordulva 2,5 km-t nyomultak előre az erdőbe. Az éjszaka folyamán tovább folytak a harcok Csömendtől délre, a 16. SS páncélgránátos-hadosztály szovjet támadást hárított el. Ezt követően a hadosztály dél felé fordult és eljutott Mesztegnyő déli szélétől keletre levő erdő (Vadaskert, Soponya, Búsvár) térségébe. Az SS-eket támadás éri Cserfekvés pusztá felől, de ezt elhárították. Az I. népi-hegyihadosztályt pedig a Kopári út mellett érte támadás, melyet visszavert.¹⁷ A németek már a decemberi harcoknál célul tűzték ki a mesztegnyői szovjet kiszögellés felszámolását. Erre azonban végül is csak 1945. március 20-án került sor.

A német előretörés híre eljutott a fronthoz közeli hátországi falvakba is. Varga Pál mesztegnyői születésű, a háború idején Somogyfásmon körjegyzője így emlékszik: Amikor megtudtam, hogy a németek visszafoglalták Mesztegnyőt, elhatároztam, hogy odamegyek, mert érdekelt, hogy mi van a faluval és a rokonaimmal. Homokfutó kocsival mentem Tibola pusztá, Gadány felé Mesztegnyőre. Gadányban német tábortábori csendőrök állítottak meg, hogy nem mehetek tovább, mert Mesztegnyő még veszélyes. Beszéltem németül és mondtam, hogy jegyző vagyok és hivatalosan oda kell mennem. Így továbbengedtek. Beérve a faluba, alig ismertem Mesztegnyőre. Az épületek erősen megrongálódtak, a házak legtöbbször nem volt teteje, ablakok, ajtók kiszakadva stb. A pásztorháznál több nő hullája feküdt az udvaron az épület mellett, de nem ismertem fel, hogy kik voltak. A falu teljesen kihalt volt, a szülői házat is erősen romos állapotban találtam.¹⁸

¹⁴ Borus József: i.m. 257. old.

¹⁵ Borus József: i.m. 258. old.

¹⁶ Veress D. Csaba: i.m. 242. old.

¹⁷ Borus József: i.m. 258. old.

¹⁸ Varga Pál visszaemlékezése

Horváth Gyula karpaszományos szakaszvezető így emlékszik: Mint az ezredparancsnok sofőrje sokat mozogtam a térségben. A marcali Széchenyi-kastélyban volt a kórház és a 16. SS páncélgránátos-hadosztály parancsnoksága, ahol parancsnokommal vagy törzsfőnökömmel többször megjelentem. Innen mentünk Böhönyére az ott harcoló magyar tüzérekhez. Március 20-a után már Mesztegyőn is keresztül tudtunk menni, mert a németek visszafoglalták. A faluban civilek mozgását nem láttam, német katona is kevés volt. A házak, a templom, a zárda romosan, tető nélkül kiégve. Tömérdek szemét mindenhol.¹⁹

A 3. Ukrán Front támadása március 20-án még nagyobb erővel és újabb arcvonalszakaszon folytatódik. A Dél Hadseregcsoport 6. hadseregének és a 6. SS páncélos hadseregének, továbbá a 3. magyar hadsereg maradványainak a helyzete egyre kritikussá válik. Így a hadműveleti napló nem foglalkozik a többi szakaszhoz képest alárendelt jelentőségű 2. páncélos hadsereggel.

Március 22-én a német 2. páncélos hadsereg nem kísérletezik támadással. A Mesztegyőtől keletre és délkeletre levő térségben általában nyugodt a nap. A Dél Hadseregcsoport az általános negatív helyzetben legalább a 2. páncélos hadseregnél szeretne elérni eredményt, ezért március 22-én 21 óra 10 perckor von Grolman sürgeti von Nostitzot, hogy a támadást március 23-án Mesztegyő és Nagybjom közötti erdőben fejezzék be. Ezután a hadsereg építsen ki védelmi vonalat, hozzon létre olyan tartalékot, amelyet ki lehet vonni.

Újból elkezdődik a harc a bevehető erőért. Von Grolman szeretne egy hadosztályt a 2. páncélos hadseregtől Wöhlerhez irányítani, aki szorongatott helyzetben van a Balatontól északra levő térségben. Már felrémlik annak a veszélye, hogy a Balaton-felvidéki szovjet csapatok esetleg hátra támadhatják a 2. páncélos hadsereget.

Március 22-én 23 óra 50 perckor még azt közölte Guderian Wöhlerrel, hogy Hitler elutasította a 2. páncélos hadseregtől bármilyen erő északra szállítását.

Március 23-án az arcvonalat Mesztegyőnél a 118. vadászadosztállyal erősíti meg a 2. páncélos hadsereg parancsnoksága. A községtől délkeletre található Vadaskert nevű erdőből a 71. gyaloghadosztály, ettől délre pedig a 118. vadászadosztály egy része indított támadást. Az eredmény a két hadosztály találkozása, és egy valamivel rövidebb front létrejötte volt. A támadás befejezése után, lehetőleg még a nap folyamán átmenni védelembe, és az állásokat úgy megszállni, hogy helyi tartalék jöjjön létre, sőt egy hadosztályt ki is lehessen vonni." Közben a OKH-nak sikerült Hitlert meggyőzni arról, hogy adjanak át egy hadosztályt északra. 10 óra 50 perckor Bennecke ezredes kiadta a parancsot „hogy a 2. páncélos hadseregtől azonnal ki kell vonni az I. hegyihadosztályt, és előkészíteni az északra való szállítást." A hadseregcsoport 5. vezérkari tisztje 11 órakor utasította von Nostitzot: „az I. népi-hegyihadosztály kivonását még ma este meg kell kezdeni. Berakodás Nagykanizsán-Keszthelyen." 18 óra 10 perckor Krebs gyalogsági tábornok közölte a Dél Hadseregcsoporttal Hitler döntését, hogy „a 2. páncélos hadsereg egy hadosztályát északra szállíthatják. Minden a 2. páncélos hadseregtől kivont hadosztály helyébe egy harcban kimerült hadosztályt kell odahelyezni felújításra." Hitler arra is parancsot ad, hogy a Délkelet főparancsnokságról irányítsák oda az Ukrán 14. SS páncélgránátos és a 297. gyaloghadosztályt.²⁰

Március 24-én a somogyi hadszíntér néhány napra elcsendesedik. Az éjszaka folyamán Mesztegyőnél századerejű szovjet támadás éri az állásaikat éppen kiépítő németeket.

Március 25-én szintén csendes a front. A szovjetek éjszakai támadással próbálkoztak a XXII. hegyihadtest sávjában. Több támadás érte a Mesztegyőről délkeletre kiépített német vonalakat, de nappal teljes a harci csend. A nap folyamán a Dél Hadseregcsoport főparancsnokságán változás történt. Helmut von Grolman altábornagy átadta a vezérkari főnöki teendőket Heinz von Gyldenfeld altábornagynak és átvette a 4. lovashadosztály parancsnokságát.

Március 25-én ez a bejegyzés áll a hadműveleti naplóban: „A magyarok hangulata az arcvonalon a nullpontra süllyedt. Az átmenők száma eléri naponta a 15 főt. Zárt kötelékben többé nem lehet őket alkalmazni, német egységekbe kell őket betagolni.”

¹⁹ Horváth Gyula visszaemlékezése

²⁰ Borus József: i.m. 259. old.

Március 26-án az egész frontszakaszon nincs semmilyen harci cselekmény. A szovjet csapatoknak a Balatontól északra elért sikerei következtében a Dél Hadseregcsoport kezd ráébredni, hogy a 3. Ukrán Front a Balatont nyugatról megkerülve bármikor felbukkanhat a 2. páncélos hadsereg hátában. A hadseregcsoport új vezérkari főnöke von Gyldenfeldt altábornagy 18 óra 30 perckor közölte von Nostitzal Hitler ismételt követelését, hogy a 16. SS páncélgránátos-hadosztály páncélcsoportját a Balaton délnyugati sarkához kell helyezni, az ottani szovjet áttörés megakadályozására. A front vezénylő tábornokainak az a véleménye, hogy addig nem lehet páncélos erőket kivonni, amíg nem jön meg az ígért 297. gyaloghadosztály. Közben a 118. vadászadosztálytól egy csoportot rohamlővegekkel máris Keszthely térségébe vezényeltek.²¹ Az a vélemény, hogy a 2. páncélos hadsereg balszárnya mögé mindenképpen ki kell építeni egy védelmet, hogy elkerülhető legyen az északról történő átkarolás. Az északi bekerítés veszélyének tudatát jelzi, hogy a 2. páncélos hadsereg március 27-én éjjel 1 óra 50 perckor távirati parancsot kap, hogy a 16. páncélgránátos-hadosztály egyik rohamlővegekkel megerősített zászlóalját szárnyának fedezésére, a balszárnya mögé helyezze készenlétbe.

Jelentősebb harci cselekményekre március 27-én kerül sor. A nap folyamán a 3. Ukrán Front csapatai már a Sümeg–Jánosháza–Celldömölk vonalon harcolnak. A 2. páncélos hadsereg attól tart, hogy az ellenség déli irányú támadása Vasvár térségéből hátra kapja, és e támadás folytatása elvágja nyugati összeköttetéseitől. Ezért kéri a visszavonulás engedélyezését a rövidebb és jól kiépített Margit-állásba. Este 19 óra 15 perckor von Nostitz jelenti von Gyldenfeldtnek, hogy az éjszaka folyamán láncaltapok zaját észlelték Nagykorpád-Csököly térségében. Nem világos még, hogy lekötőtámadásra vagy nagyobb hadműveletre készülnek a szovjetek. 22 órakor de Angelis jelzi, hogy északon záróvonalat épített ki, de ezzel az arcvonala keleten úgy meggyengült, hogy lassan tarthatatlanná válik. Kéri a Margit-állásba való visszavonulásra vonatkozó javaslatát elfogadását. Guderian ígéri, hogy kikéri Hitler véleményét. Éjjel 1 óra 30 perckor távirat érkezett az OKH-tól, nincs szó visszavonulásról.

Március 28-án nincs harc a somogyi frontokon, de a 2. páncélos hadseregnél érzik, hogy támadás készül. Fokozódnak a szovjet csapatmozdulatok, és aktivizálódik a tűzéréség. A szovjetek végig zárótűzet lönek, és belövik magukat a német állásokba. Az arcvonal egész hosszában megmutatkozik, a szovjetek készülődése, megerősítik a lövészárkokban levő csapatokat is. Von Nostitz 9 óra 30 perckor előhizza von Gyldenfeldtnek a visszavonulás lehetőségét. Azt várja a Margit-állásba való visszavonulástól, hogy nyer egy 25 km-el rövidebb arcvonalat, egy jól kiépített állást és egy hadosztályt. Az olajvidék védelme miatt azonban Hitler mindennél fontosabbnak tartja a 2. páncélos hadsereg helyben maradását. De Angelis 18 óra 15 perckor érdeklődik a Margit-állásba való visszavonulás felől. 18 óra 20 perckor Bennecke ezredes közli, hogy a visszavonulást elutasították. 22 óra 10 perckor újra kéri von Nostitz a visszavonulás engedélyezését. Wöhler nem járul hozzá.

Március 29-e a döntő nap. Megindul a szovjetek egész frontra kiterjedő támadása. Erről az eseményről a hadműveleti napló így ír: A XXII. német hegyihadtest szakaszán az 57. szovjet hadsereg elfoglalta Nagybjomot. A helységtől északnyugatra támadó szovjet zászlóaljakat a németek ideiglenesen meg tudták állítani, és hasonlóan azokat is, akik Mesztegyőnél nyomultak előre.

Ebben az időben az északon előretörő szovjet csapatok (a 27. szovjet hadsereg) már Zalaegerszegnél vannak, csak a város déli részét tudják tartani a németek. Von Nostitz 16 óra 55 perckor jelenti von Gyldenfeldtnek, hogy bár keleten is feszült a fronthelyzet, de egy újabb zászlóaljat indít északnak, hogy a bekerítést elhárítsák. Hitler még március 29-én 19 óra 25 perckor a 2. páncélos hadsereg visszavonulása ellen foglalt állást, és azt parancsolta, hogy tartani kell a Balaton nyugati sarkát is. 23 óra 10 perckor Wöhler beszélt de Angelissal és hangsúlyozta, hogy a balszárny fontosabb, és azt erősítsék. De Angelis felveti, hogy keletről nem tud erőket elvonni, mert nem tudják tartani magukat. Wöhler válasza: „Ezt inkább el letet viselni, mint a bekerítést északról.”²³

²¹ Borus József: i.m. 260. old.

²² Borus József: i.m. 261. old.

²³ Borus József: i.m. 262. old.

A XXII. hegyihadtest törzsénél már a 29-e előtti napokban megkezdték a visszavonulás előkészületeit. Napokon keresztül égették az iratokat, térképeket, harcparancsokat, a felderítő anyagot stb.²⁴ A Bakony ezrednél Négyföldespusztán is megkezdődött az iratok égetése. 29-én visszavonultak a Böhönye-Iharosberény-Letenye-Nagykanizsa vonalra.

A front állása a XXII. hegyihadtestnél március 30-án az általános visszavonulás képét mutatta. Nagybjomtól északra, északnyugatra a szovjet csapatok állandóan támadták a visszavonuló német egységeket. A mesztegnyői harcoknak március 29-én vége szakadt. A falutól nyugatra március 30-án tovább folytak a harcok, és este 19 óra 20 perckor a front már az Iharosberény-Pat-Simonyi-Kiskomáromtól keletre 2 km-re a Zalavár-Sármellék vonalon van.²⁵

115 napi szenvedés után Mesztegnyő újra csendes. Néhány idős túlélőn kívül a falu teljesen üres.

A lakosság menekülése 1944. december elejétől 1944. április elejéig

Ez külön fejezete a Mesztegnyőiek megpróbáltatásainak. Kezdetben a bevonulás napján 1944. december 5-én nem érték a lakosságot atrocitások a szovjetek részéről. A megkérdezettek egybehangzó állítása szerint a bevonulás rendben történt. Az út közepén elől lóháton tisztek, az ágyúkat vontató lovasüzemek, kétoldalt a járdán gyalogosok érkeztek. A lakosok általában kiálltak a ház elé és némán nézték a bevonulókat. Északról Kelevíz felől érkező szovjet katonák fáradt, leharcolt csapat benyomását keltették rossz, olajos ruhájukban. Az egész faluba bevonultak, egy részük az intézőházzal szemben a Malom-közöm keresztül Nagyszakácsi felé kanyarodott, a másik részük pedig a falu déli részébe vonult, ezek Landi pusztánál németekbe ütköztek.²⁶

1944. december 6-án és 7-én Nagyszakácsinál, a falutól nyugatra megállították a 57. szovjet hadsereg egységeit, és ekkor következett Mesztegnyő számára a tragédia, mert belesett a Balatontól Drávaig húzódó frontvonalba. A német ellentámadás miatt visszavonuló oroszok a falutól nyugatra a szőlőhegy vonalán állították meg a német előrenyomulást. A lakosság egy része még az orosz bevonulás előtt úgy vélte, hogy biztonságosabb, ha ritkán lakott helyekre pl: a szőlőhegyre, az erdészházakhoz, a vadászkastélyhoz menekül, mert itt jobban átvészeli a veszélyes időszakot. Később kiderült, hogy ezek a helyek a legrosszabbak, mert itt történtek a legnagyobb számban erőszakos cselekmények, sőt gyilkosságok is az oroszok részéről: pl. Nyakas Viktor és társai megölése, vagy Puha József és Puha Pál esete, akik mint erdős a Hunyadi gróf alkalmazottja volt, és a szolgálati sörétes fegyverét találták meg, ezért fiával együtt agyonlőtték.²⁷ De zavarta a lakosság nyugalma a nők zaklatása is. György Sándor Cseh utcai lakos elmondta, hogy egy 65 éves asszonyt erőszakoltak meg a szovjet katonák. Zaklatás érte a Rumiék pincéjébe menekülteket is. Az oroszok lementek a pincébe, és az ott tartózkodó nőket akarták elvinni. Kálmán Mária erdélyi menekült 13 éves lány felszökött a pincéből a parancsnokhoz, sírva letérdelt a lába elé, és könyörgött, hogy segítsen. A parancsnok őt állított az ajtó elé, aki reggelig vitakozott a lemenni akaró társaival.²⁸

A falu déli részén fiatal lányt követelt egy orosz a családtól. A nagyszülők és a szülők is védtek a gyermeket és dulakodás kezdődött a házban. Erre kint az udvaron egy orosz a levegőbe lőtt, ezután tisztek jöttek oda, és elvitték az erőszakoskodót. Az erdős házakhoz menekültek közül többekkel is erőszakoskodtak. Ahol magasabb tisztek voltak elszállásolva, ott általában nyugalom volt. Pl: egy kiskatona leverte az apáca fejéről a kalapot, és azzal elkezdett futballozni. Majd mutogatta az apácának a kalap két csücskét utánozva, hogy szarvai vannak. Ezt egy tiszt meglátta és a katonát kegyetlenül megverte.²⁹

²⁴ Horváth Gyula visszaemlékezése

²⁵ Borus József: i.m. 263. old.

²⁶ Kertész Jenő visszaemlékezése

²⁷ Koncz Józsefné visszaemlékezése

²⁸ György Sándor visszaemlékezése

²⁹ Kertész Jenő visszaemlékezése

Közben a német repülők állandóan támadták a falut a decemberi harcok idején, de a Gadányi-cserből, illetve a Pataksűrűből is tudták lőni a területet. A helyi szovjet parancsnokság többször kihirdette, hogy a lakosság távozzon biztonságosabb helyre. Erre a lakosok maguktól is rájöttek, de sokan az utolsó pedig védtek értékeiket, életük munkájá eredményét.

December 9-től azonban már egyre többen megindultak a hátszág felé. Persze voltak olyan idős házaspárok, akik nem tudtak vagy nem akartak elmenni, féltek a menekülés gyötrelmeitől. Ők 22-en voltak, akik közül csak a Csíkos és a Benke házaspár élte túl a harcokat.

Jellemző volt a fejetlenségre Nyakas Magdolna esete, aki négyéves kisgyerekként 1944. december 11-én sebesült meg a szőlőhegyen, édesanyját ugyanott az akna agyonvágta. Súlyosan sebesülve került be a faluba. A nagy kapkodásban a kislányt a rokonai otthagyták Mesztesyőn, és a szovjetek vitték el a menekültek után, s azokban a falvakban, ahol mesztesyőiek tartózkodtak, megafonon hirdették, hogy kihez tartozik a kisgyerek.³⁰

A menekülők nagyobb része gyalog, nyakába batyut kötve, egy szál ruhában indult útnak. Voltak, akik a teheneket is befogták és azokkal menekültek el mint pl: Palkó József és családja. A lakosság zöme december 17–27. között hagyta el a falut. A Kopári úton mentek Cserfekvés felé. Vastag sártenger lassította útjukat, az út két oldalán pedig a december 8-ai német bombázás következtében szörnyű látványban volt részük: szovjet katonák hullái és lötetemek mindenütt.³¹

A menekülők Kak-Galabárd-Somogyvamos-Sörnye-Újsörnye-Ecseny-Szentgáloskér-Lapapuszta-Edde falvakba kértek bebocsátást. Különbözőképpen fogadták őket. Akik kezdetben mentek, nagyobb megértéssel, segítőkészséggel találkoztak. Ahogyan növekedett a menekülők száma, úgy csökkent a befogadók megértése. Január elején a szovjet parancsnokság a fronthez közeli hátszági falvak kilakoltatását is elrendelte. Csak minden tizedik házban maradhatott otthon egy család, hogy az állatokat etessék.³² Így ezekkel a menekültekkel is gyarapodott a befogadó falvak lakóinak a száma. A fiatal nőknek és férfiaknak itt is munkába kellett menni, a nőket mosni, főzni és kenyeret sütni, a férfiakat erődítési munkálatokra vitték el. A szovjet katonák végigkutatták a házakat munkamegtagadókat keresve, a padlásokra, szénapajtákba is felmentek és szuronyos puskákkal végigszurkálták ezeket a helyeket, ahol bűjőkat feltételeztek.³³

A vörös Hadsereg parancsnoksága utasítására alispáni rendelkezés értelmében december 13-tól már a magyar hatóságok is bekapcsolódtak a közmunkák szervezésébe.³⁴ Somogyaszaló-Mernye és Somogyeszi községekből január 4-én a Kaposfő község melletti erődítési munkálatokra rendelték ki a felsorolt falvak lakóit. A rendelkezés értelmében minden 16 és 50 év közötti férfi és női munkaerőt igénybe vehettek. A lakosság ahogyan tudott menekült a közmunkák elől. Általában kora hajnalban kimentek az erdőkre és jól fedett terepen elhúzódtak, beszélgettek és estefelé hazaszállingóztak.³⁵

Sarohin altábornagy az 57. szovjet hadsereg parancsnoka szerint „Az 57. hadsereg a lakosság segítségével a balatoni védelmi hadművelet kezdetére – 1945 márciusára – a nehéz téli viszonyok között, rövid idő alatt elkészített néhány védőállást 30 km mélységben. Arcvonal-kilométerenként 5 km-nyi lövész és közlekedő árkot ástak, és sok védelmi létesítményt készítettek.”³⁶ Ezeket a munkákat sokszor életveszélyben kellett végezni. A menekülteknek ez a közmunka még borzasztóbb volt, mert a befogadónál szűkös körülmények között éltek, központi ellátást nem kaptak, legtöbbször kéregettek. Amikor a lakóházak már megteltek menekültekkel, 1944. december utolsó napjaiban, akkor iskolákban vagy uradalmi istállóban helyezték el őket. A lakosok nagy része keletre a szovjet hátszágba menekült, mert a szovjetek oda irányították őket.

³⁰ Szántó Jánosné visszaemlékezése

³¹ Benkes László visszaemlékezése

³² Varga László, Boda Sándorné, Rumi Mihályné visszaemlékezése

³³ Palkó Józsefné visszaemlékezése

³⁴ *Kanyar József*: Somogy a felszabadulás hónapjaiban Kaposvár, 1970. 195. old.

³⁵ Varga László visszaemlékezése

³⁶ *Kanyar József*: i.m. 45. old.

A községhez tartozó Landi és Sógátpuszta lakói, valamint a jegyzőt, a tanítót és a csendőroket szállító gazdák a német megszállás alatt levő területekre Tapsonyba, Nagyszakácsiba, Gadányba, Somogyféhéregyházára, és Somogysámsonba menekültek. Landipuszta végig német kézen maradt, de közvetlenül a front első vonalában volt. Luca napján, december 13-án a németek közölték a lakókkal, hogy el kell hagyniuk a puszta, és Tapsonyba kell menniük, mert itt állni fog a front. Összecsomagoltak, és két lovas kocsival elmenekültek.

A terület a gróf Hunyadi család birtoka volt. Az istállók tele voltak állatokkal. A hátra maradt Baranyai, Szűcs és Török család tagjai még etették az állatokat, de a lakásuk olyan súlyos találatot kapott, hogy a pincét a beomlás fenyegette, és így ők is távoztak Tapsonyba. Landitól pár száz méterre épült vasúti őrház már az oroszok kezén volt, és ennek következtében amúgy is veszélyes lett volna maradni.

Sógátpusztára december 5-én vonultak be a szovjet csapatok Mesztegnyő és Landi felől, de Landitól már a németek lötték őket. Majd december 12-én súlyos harcokban a szovjetek ideiglenesen feladták Sógátot, és az ott lakó 15 család Tapsonyba menekült. A szőlőhegyen keresztül mentek, a Nádudvariék házáig kísérték őket a németek, mely akkor már elhagyott volt.³⁷ A Tapsonyba érkező családokat a bíró osztotta szét házakhoz. A fogadtatás általában tisztességes volt, csak egy helyen mondták, hogy azért jöttek kevés batyuval, mert nem volt mit hozniuk. Segítőkézség nyilvánult meg a tapsonyi uradalom részéről, mert többször mértek gabonát, burgonyát a menekülteknek. Azonkívül a német konyháról is kaptak élelmet, különösen a sokgyermekes és apa nélküli családok.

Közmunkára itt is menni kellett. Néha halottakat temettek, vagy sebesülteket, illetve tiszteket szállítottak. Volt olyan eset, amikor erődítési munkákra egészen Komáromig szállították a férfiakat. A német parancsnokság mindenkit igazolvánnyal látott el, amelyben ujjlenyomattal kellett a személyazonosságát igazolni.

A menekültek rendszeresen kaptak hírt az otthoni eseményekről, mert a pihenőbe visszajött német katonák között sokan voltak magyarországi svábok is, és így nem volt közöttük nyelvi probléma.

Az adminisztrációs és a csendőrséget szállító mesztegnyői polgárok már 1944. december 5-e után a közben ideérkező szovjet csapatok miatt nem tudtak hazajönni, és a német front mögötti falvakban rokonoknál és ismerősöknél tartózkodtak.

A „Tavaszi ébredése” fedőnévvel 1945. március 6-án megindított német támadás nagy vérvesztéssel kis területi nyereséget hozott a 2. páncélos hadseregnek. A végsőkéig kimerült hadsereg nem bírt ellenállni a szovjet támadásnak és 1945. március 29-én az amúgy is kevés emberrel harcoló német alakulatok az általános visszavonulásban kerestek menedéket.

A németek távozása után nemsokára megérkeztek az oroszok. Megkezdődött az asszonyok inzultálása. A katona a padlásra akarta hívni a fiatalasszonyt, hogy mutassa meg, nem rejtezik-e ott valaki. Helyette azonban az apósa ment, akit a katona lelőtt a létráról. A tapsonyi tanítónő is rájött, hogy mi a katona célja, és menekülni akart a padlásletrán. Az orosz visszalökte úgy, hogy bordája törött. Összegyűjtötték a helyi lányokat azzal, hogy dokumentumot adnak nekik. Felültették őket teherautóra, elvitték őket, csak másnap jöttek haza.³⁸

A szovjetek két napig tartózkodtak Tapsonyban, majd nyugat felé távoztak.

A hazatérés, az aknamentesítés és az újjáépítés megkezdése

Április első napjaiban mindkét irányból megindult a lakosság hazafelé. Március 29-e és április 2–3. között a falu üres volt, ez alatt a visszaemlékezők egybehangzó állítása szerint elsősorban a szenyérik a megmaradt dolgokból a kocsitól kezdve a boroshordóig sok mindent elvittek.

A mesztegnyői helyettes körjegyző I/1945. számon a következő jelentést adta az alispáni hivatalnak: „Jelentem, hogy a házak 80 %-a emberi lakás céljára nem alkalmas. A tetőzet és a falak megrongálódva, ajtók, ablakok egy része kint van a téli bunkerekben, nagy részük azonban teljesen megsemmisült. Több család van, akiknél a falak sincsenek meg, és így teljesen földig lerombolt lakóházat találtak...” „A közjegyzőség irodája, a jegyzői lakás teljesen

³⁷ Várhelyi Istvánné visszaemlékezése

³⁸ Várhelyi Istvánné visszaemlékezése

megsemmisült, csak a falai maradtak meg. A jegyzőség összes iratai, anyakönyvei birtokíveik és kataszteri térképei mind megsemmisültek... Mivel a romok eltakarításához se ásóval, se kapával és más szerszámmal sem rendelkezünk, Marcaliban vásároltunk 11 ásót, 8 lapátot és 5 kőműves szerszámkészletet." Csak ezután tudta a jegyzőség a közegészségügyi rendelet végrehajtását elkezdni. A fertőtlenítés is komoly gondot jelentett, mert a faluban nem volt egy kilónyi mész sem.³⁹

Az 1945. április 4-én küldött jelentés pedig így elemzi az állapotokat „A lakosságnak nincs egyebe, mint a rajtavalója és az összelőtt épületek romjai. A vandalizmus felülmúl minden képzeletet. Nincs élelmiszer, nincs igavonó, nincs gazdasági felszerelés a faluban, a kutak fertőzöttek, a hazatérők életére gyilkos aknák leselkednek.”⁴⁰

Az életet valahol el kellett kezdeni. Április eleje volt a tavaszi munkák kezdésének időpontja, de az egész határ tele volt aknával. Az alispán 1945. április 30-i, a belügyminiszterhez küldött hivatalos jelentése szerint az aknarobbanásos halálos balesetek száma a megyében 300-on felüli. Két nap alatt Mesztegyőn 1945. április 25–26-án öten haltak meg és négyen sebesültek aknarobbanás következtében a visszatérő lakosok közül.⁴¹

A hivatalos adatokat támasztják alá a visszaemlékezők is. Paulusz János hazafelé tartott az Eddére menekültek csoportjával. Fiatal 16 éves gyermek volt. Cserfekvést elhagyva észrevett valamit az út menti bunkeroknál, odafutott és aknára lépett. A robbanás után megsérülve elesett, és újabb aknák robbantak alatta. A letépett lábából ömlő vére két kézzel merte a homokot és közben elvérzett. Három nap múlva mertek csak érte odamenni.⁴² Mezőgazdasági munkák végzése közben is többen lettek halálukát. Csernalovics Mihály, Tóth János és Tóth Ferenc szőlőt metszettek. Már az utolsó sorok felé jártak, amikor egy kukoricaakna drótfába akadt Csernalovics Mihály lába, felrobbant és súlyosan megsebesült. De megsebesült Tóth Ferenc is. Csernalovics Mihály a kórházban meghalt.⁴³ Meiszterics István aratás közben vágott aknába, Hajas Ferenc kaszálás közben robbant fel. A mesztegyői visszaemlékezések szerint alig volt olyan nap a hazaérkezés utáni hetekben, hogy ne temettek volna felrobbantat.

Mind sürgetőbbé vált a terület aknátlanítása. A mesztegyői helyettes körjegyző így jelentette a helyzetet az alispánnak: „A hullák egy részét sikerült eltakarítatnom a faluban, a külterületen pedig csak ott, ahol aknák nincsenek. Egész sor ló és egész sor emberi hulla van még temetetlen kinn a határban, ezeknek az eltakarítása azonban teljesen lehetetlen az aknák miatt. Mesztegyő községnek minden oldalán állások, fedezékek voltak a falun kívül minden rét, és a mezőnek az állások előtt lévő része aknamező. Ide műszaki katonák kellenének. Ha meleg lesz és a legyek tömege megjelenik, komoly betegségekkel kell számolni. Majdnem minden napra esik egy-egy halott, akik aknaáldozatok.”⁴⁴

Palkó Vendel, aki műszaki katona volt és értett az aknákhöz, nagyon sok helyen szedte fel azokat. Azonban a helyi kezdeményezés kevés volt. Április vége felé egy lovas kocsival szovjet aknaszedő katonák jöttek, akik Sógátpusztától délre szedték fel az aknákat. Nagyon szolidan viselkedtek. Azonban egyik társuk felrobbant, erre összecsomagoltak és elmentek.⁴⁵

Közben a községi jegyző kérésére Bakay Árpád a 41. honvéd-kiegészítő parancsnok járőrököt küldött az aknaveszély felmérésére. 1945 áprilisától több utaszt hívott be a kiegészítő parancsnokság. Április 5-én Kisiván Imre szakaszvezető vezetésével megalakult az első aknakutató járőr, de műszerük nem volt.⁴⁶ Később a Magyar Honvédség aknakutató alakulatai is megjelentek Mesztegyőn. Az aknakutatás és hatástalanítás megkezdődött: a szőlőhegy, a mező és az erdő aknátlanítására is sor került. Az erdőben az nehezítette a feladatot, hogy a szovjetek és a németek is aknásítottak, a terület egy része pedig nagyon mocsaras volt, s ez nehezítette az aknák hatástalanítását. Az aknamentesítés még az 1950-es évek elején is tartott, mert az erdőben voltak olyan területek, amelyek nem voltak bizton-

³⁹ Kanyar József: i.m. 242. old.

⁴⁰ Kanyar József: i.m. 247. old.

⁴¹ Kanyar József: i.m. 248. old.

⁴² Lassú Lászlóné visszaemlékezése

⁴³ Tóth Ferenc visszaemlékezése

⁴⁴ Kanyar József: i.m. 58. old.

⁴⁵ Palkó József visszaemlékezése

⁴⁶ Cellért Tibor: Somogy megye aknamentesítése. Sorsforduló. MSZMP SM. Bizottsága 1970. 89. old.

ságosak. Az aknamentesítéssel párhuzamosan gondoskodni kellett az elesett katonák eltemetéséről, az elhullott állatok elföldeléséről, a lövészárkok betemetéséről. A szovjetek a decemberi harcok során a halottaikat a Krisztus szobor mellé és a templomkertbe temették. A németek pedig a szőcsénypusztai temető mellett nyitottak egy katonai temetőt. A háború márciusi szakaszában azonban már egyik félnek sem volt ideje halottait eltemetni.

Jegyzői utasításra a fellelhető szovjet halottakat beszállították a faluba és az intézőház elé temették. Majd ugyanebben az évben felszedték őket és ládába rakva, lovas kocsival Marcaliba szállították a kórház mellett kialakított katonai temetőbe. Az elesett katonák számáról nincs feljegyzés, mert a falu olyan súlyosan sérült, hogy a jegyzőség ezzel nem foglalkozott.

A német katonákat általában a megtalálás helyszínén temették el, az ott található lövészárkokba, bunkerokba. A fellelhető maradványokat a közelmúltban a pécsi német katonai temetőbe szállították.

A halottak összeszedésével párhuzamosan megkezdődött az elhullott állatok elföldelése is. A határban mindenhol fellelhető lövészárkok és bunkerok betemetése is szükséges volt, hogy a termelőmunkát meg lehessen kezdeni. Ezzel párhuzamosan megindult a lakások javítása is. Be kellett temetni az udvarban ázott bunkerokat, lövészárkokat és összeszedni az ablakokat, ajtókat, deszkákat. Először földre szórt szalmán aludtak és a tetőzetet javították, hogy ne essen be az eső.

Az állatállomány teljesen megsemmisült, beszerzése több forrásból történt. A sertéseket és a baromfiakat ismerősöktől, rokonoktól kérték, olyan helyről, ahol nem volt front. A sertéseket azonban többnyire felesben eladták, a meghizlalás után felét vissza kellett adni. Az igavonó állatokat és teheneket bérletbe kapták. Sávolyról hoztak ökröket, Lengyeltóti vidékéről az ottani uradalom teheneket adott kölcsön.⁴⁷

1945 nyarán 15 db beteg lovat kaptak a mesztegnyőiek a szovjet hadseregtől, amelyre a jelentkezők sorsot húztak. Ki kellett az állatokat kezelni a betegségből, majd később ki kellett fizetni. A lovaskocsi-alkatrészeket, a mezőgazdasági eszközöket úgy szedték össze a határban, hogy a termelést be tudják indítani. Sok esetben robbanásos balesetbe vezetett, hogy a lakosság egy része kiment a bunkerokhoz az oda kivitt ajtóért, ablakokért, deszkákért, dunyhákért, kerékpárokért és ezeket igyekeztek összeszedni, mert akkor minden apróság nagy értéknek számított.⁴⁸

Közben beindult a cserekereskedelem. A mesztegnyőiek sokan jártak fel Pestre, hogy élelmiszerért ruhát, szappant, rézgálicot, festéket hozzanak haza. Ezek az utak azonban nem voltak veszélytelenek, mert több esetben a vonaton utazó vagy menetközben felszállt orosz katonák elvették a csomagot.⁴⁹

Az Országos Központi Hitelszövetkezet egy évi kamatmentességgel folyósított kölcsönt határozatlan időre a mezőgazdasági termelés beindítása érdekében. Az újonnan földhöz jutott gazdákat és a háborús károkat szenvedetteket lehetett ebből a kölcsönből részesíteni. Az érdemi sorrend elbírálására községi bizottságot hoztak létre, amelynek tagjai a községi eljáróság, a termelési bizottság és az OKH helyi fiókjának vezetője volt. Mesztegnyő község körjegyzősége 900 ezer pengő összeget kapott a kölcsönből.⁵⁰

Mesztegnyő lakói csak április elején jöttek haza a menekülésből, és így csak május elején alakult meg a Községi Földigénylő Bizottság. A falu határának egy része a gróf Hunyadi család birtoka volt. Ezek a puszták azonban a háború alatt teljesen tönkrementek. Volt olyan elképzelés, hogy Landit újra felépítik, ám végül úgy döntöttek, hogy a faluban adnak házhelyet a volt cselédségnek. Azonkívül lehetőséget kaptak arra, hogy a pusztai lakások és istállók elbontása után nyert anyagból új lakást építsenek maguknak a faluban.

A háborús károk helyreállításának kezdete után indulhatott a termelő munka – a tavaszi munkák – az aratás – az új élet.

Benkes Anita

⁴⁷ Varga László, Palkó József, Várhelyi Istvánné visszaemlékezése

⁴⁸ Buda Ferenc, Szili László, György Sándor visszaemlékezése

⁴⁹ id. Boda Sándor visszaemlékezése

⁵⁰ *Kanyar József*: i.m. 84. old.